

‘Een goed museum vertelt het héle verhaal’

Een dialoog over het museum van de toekomst en de diversiteit van cultureel erfgoed

Staatssecretaris van Cultuur Medy van der Laan voelt zich merkbaar thuis in haar fonkelnieuwe Haagse onderkomen. Haar kamer in wit en oranje tinten is gevuld met fossielen in bruikleen van museum Naturalis en hedendaagse ruimtelijke objecten, en op de grond staat de jaarlijkse groepsfoto van Atana. Haar gasten onthaalt ze met melk en broodjes. Het is 25 augustus 2004 12.00 uur, en op bezoek is Tweede-Kamerlid John Leerdam (Pvda).

Aan de vooravond van een nieuwe cultuurnotaperiode gaan bewindsvrouw en volksvertegenwoordiger met elkaar in discussie over het museum van de toekomst en over diversiteit in cultureel erfgoed. Ze doen dat op verzoek van De Nederlandse Museumvereniging, die haar Interculturele Programma’s afsluit met het meerdaagse congres **Dansen met diversiteit** over hetzelfde thema. Mavis Carillho, directeur van adviesbureau i-Nova, treedt op als moderator.

Stel dat het nu het jaar 2025 is. Hoe ziet het museum er dan uit?

Van der Laan: ‘Ik ga uit van het gemiddelde museum: daar wordt een gevarieerde collectie getoond met een duidelijke samenhang en visie op het te vertellen verhaal. Dat verhaal is compleet in de zin dat het vanuit meer dan de “ouderwetse” Nederlandse invalshoek wordt verteld. W lk verhaal wordt verteld, is aan het museum. Maar een goed museum vertelt het héle verhaal. Overigens staat een discussie over de positie van het museum hoog op mijn agenda.’

Leerdam: ‘Mijn ideaalbeeld is een museum   la Palais de Tokyo in Parijs. Dat is een monumentaal gebouw dat totaal verbouwd is, met nieuwe verdiepingen en ruimtes met andere functies. Je vindt er moderne beeldende kunst, maar ook klassieke exposities. Sommige gedeeltes fungeren als trefpunt voor jongeren die zich bezighouden met muziek, mode, trendsetting. Als je wilt dat het museum van de toekomst een brugfunctie tussen culturen vormt, heb je een ontmoetingsplek nodig, waar mensen misschien niet eens doorhebben dat ze in een museum verzeild zijn geraakt. In Nederland heb ik dat op die manier nog nooit gezien. Musea moeten

veel meer verbindingen leggen, vooral tussen hun publieksgroepen: jongeren, ouderen, mannen, vrouwen, “nieuwe” Nederlanders en autochtone, “witte” Nederlanders. Daar liggen voor mij de grote kansen. Er is nog te weinig ruimte voor mensen met een dubbele culturele identiteit. Die ruimte schep je door herkenning en erkenning. Daarmee kweek je een gevoel van eigenwaarde, zodat er liefde en waardering voor kunst en erfgoed kunnen groeien. Culturen hoeven dan niet te botsen, maar kunnen in elkaar overstromen.’

Waar liggen de grote kansen als het om diversiteit gaat?

Van der Laan: ‘De grote kansen zie ik in steeds bewuster opererende allochtone groepen, dat is de stap waar we nu aan toe zijn. De tweede en derde generatie krijgen steeds meer stem. Naast het voortzetten van dat bewustwordingsproces is het zaak om met de voorhoede van “witte” culturele instellingen de slag te maken naar intercultureel. Ik zet in op de interculturele ontmoeting. Zolang de circuits van multiculturele en gevestigde instellingen gescheiden blijven, ontstaat er nooit een culturele dynamiek. Ik zet me ook in voor diversiteit in de top, bij besturen. Organisaties als Atana en Netwerk CS leveren daar een heel positieve bijdrage aan.’

Leerdam: ‘Daar ben ik het mee eens, maar het reikt verder dan dat. Veel mensen in onze samenleving worstelen nog zo met hun culturele identiteit, dat het misschien wel vijf staatssecretarissen kan duren voordat ze van zich kunnen laten horen.’

Hebben musea en de culturele sector in het algemeen ook een taak bij integratievraagstukken in de samenleving?

Van der Laan: ‘Kennis van elkaars verleden is het begrip van de toekomst. Uiteindelijk is de historie van erfgoed de historie van een samenleving. De Molukse barak in het Openluchtmuseum in Arnhem is een goed voorbeeld. Ik heb die vanuit mijn persoonlijke affiniteit geopend. Niet omdat ik allerlei Molukse vrienden zou hebben, maar omdat ik vind dat je aandacht moet besteden aan historisch gegroeide verbindingen met andere bevolkingsgroepen. Die moet je in alle openheid laten zien om voor de toekomst te kunnen leren en relativeren. Ik vind dat autochtone Nederlanders soms snel denken dat wij het allemaal het beste weten. Dat onze maatstaven, normen en waarden de enige juiste zijn. Terwijl er nog zoveel andere zijn. Cultureel erfgoed is een belangrijke drager waarmee je dat zichtbaar kunt maken.’

Integratie is een tweezijdig proces?

Van der Laan: ‘Ja; het is een wisselwerking. Op het moment dat je ervoor kiest om met elkaar samen te leven, moet je ook bereid zijn kennis te nemen van elkaars drijfveren en de manier waarop die zijn ontstaan.’

Leerdam: ‘Daarom vind ik instellingen als het Koninklijk Instituut voor de Tropen of het Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden zo belangrijk.’

Zijn conservatoren van volkenkundige musea niet te veel gefocust op het bewaren van erfgoed uit specialistische gebiedjes met weinig relevantie voor de huidige Nederlandse samenleving? Is het wel reëel om ze tegelijkertijd een rol te willen laten spelen in integratieprocessen?

Er is nog te weinig ruimte voor mensen met een dubbele culturele identiteit. Die ruimte schep je door herkenning en erkenning

Ik vind dat autochtone Nederlanders soms te snel denken dat wij het allemaal het beste weten; dat onze normen en waarden de enige juiste zijn

Van der Laan: 'Je hebt als museum de verantwoordelijkheid om erfgoed te beheren, om dreigend verlies ervan te voorkomen. Daarnaast zie je dat het een aantal musea lukt om met precies dezelfde collectie als vroeger een heel ander verhaal te vertellen. Denk aan de huidige vernieuwde opstelling van de vaste collectie **Oostwaarts** in het Tropenmuseum. Die is grotendeels met de eigen collectie gemaakt. Ook het Bijbels Openluchtmuseum heeft de afgelopen jaren succesvol zo'n zoektocht gevoerd. Traditioneel was het gericht op het vertellen van het christelijke verhaal, dat is nu uitgebreid met dat van het jodendom en de islam.'

Toch zijn de collecties incompleet op het gebied van diversiteit. Moet je musea vragen zich een tijdje alleen te focussen op diversiteit, tot die inhaalslag gemaakt is?

Van der Laan: 'Er zitten inderdaad lacunes in de collecties. Met de kennis van nu zijn die gemakkelijk aan te wijzen. Maar in de tijd dat de collecties gevormd werden, voelde men dat niet zo. Soms moet je daarom inderdaad aanvullen. Een goed museum kijkt voortdurend met nieuwe inzichten en bewustzijn naar de collectie. Dat staat los van het allochtonenvraagstuk.'

Leerdam: 'Het diversiteitsvraagstuk is ingewikkeld. Het is niet een allochtoon vraagstuk. Diversiteit betekent: ruimte voor alle mensen in onze samenleving: vrouwen, mannen, zwart, wit, Aziaten enzovoort. Je wilt ruimte geven aan de identiteit van alle verschillende culturen die naast elkaar leven.'

Van der Laan: 'En ruimte geven voor verbindingen met de identiteit van de ander. Ik ben er tegen om te stigmatiseren met een "allochtoon" museum of een "allochtone" vleugel.'

Leerdam: 'Precies, verbindingen leggen met elkaars identiteit kan bij uitstek door verbindingen te leggen tussen heden, verleden en toekomst. Daarmee prikkel je de creativiteit van de bezoeker. Kijk naar het holocaustmuseum in Washington. Dat begint zijn verhaal bij de bijbel en vernieuwt iedere een à twee jaar het gezichtspunt aan de hand van de actualiteit. Ik hoorde dat er nu een nieuwe vleugel wordt gemaakt over de consequenties van de aanslagen van 11 september. Ik hoop dat grote musea als het Rijksmuseum en het Stedelijk Museum in de nabije toekomst ook zulke connecties durven te maken. Je zou het eigenlijk bijna moeten afdwingen.'

Geloof u in dwang of in verleiding?

Van der Laan: 'Ik geloof in overtuiging; dwang en verleiding komen al gauw neer op geld. In de praktijk zie ik dat voor een museum dat echt gemotiveerd is, geld niet meer zo'n belangrijke rol speelt. Ik ben er ook op tegen dat een museum iets doet omdat het daar geld voor krijgt. Een instelling komt daadwerkelijk in beweging wanneer er een overtuiging, een motivatie achter zit. Wij kunnen dan net een steuntje in de rug geven. De kleine dingen die ik kan doen om het bewustwordingsproces te stimuleren, zijn mensen met elkaar in contact brengen, goede voorbeelden bezoeken en er vervolgens voor zorgen dat ze in de publiciteit komen.'

Leerdam: 'Toch zou je musea opdracht moeten geven ruimte te maken voor diversiteit. Ik zal met een voorbeeld uitleggen waarom. Een jaar of zes geleden werkte ik aan een theaterproject met Amsterdamse jongeren die met politie en justitie in aanraking waren gekomen. Ik stelde ze een keer voor om naar het

Stedelijk Museum te gaan. Ze antwoordden: "Mogen wij daar dan naartoe? Dat is toch alleen voor toeristen en andere mensen met geld?" Ik schrok, en dacht: We hebben een serieus probleem: negentig procent van deze jongeren is in Amsterdam geboren en getogen, rijdt regelmatig in de tram langs het Stedelijk en heeft het gevoel dat dat museum er niet voor hen is... Ik heb het museum toen samen met hen bezocht. De collectie was niet cultureel divers, maar ze zijn anders gaan kijken en hebben iets ervaren wat ze nooit eerder hadden meegemaakt. Inmiddels hebben drie van die jongens de Rietveld doorlopen. Daar ben ik trots op. Niet voor mezelf, maar blijkbaar is er iets gebeurd met hen.'

John Leerdam en Medy van der Laan (rechts)

Het gaat dan in feite over het slechten van drempels. Drempels die binnen bezoekers zelf liggen, en drempels die door instellingen geslecht kunnen worden. Wat kan daar vanuit OC&W aan worden gedaan?

Van der Laan: 'Daar doen we al ontzettend veel aan: door veel te investeren in interculturele programmering, en bijvoorbeeld via Cultureel Erfgoed Minderheden, het project van de Nederlandse Museumvereniging en de gelijknamige regeling bij de Mondriaanstichting. En dit is geen beleidspraatje: je ziet dat musea zich steeds meer bewust worden van hun rol en verantwoordelijkheid. Ze maken belangrijke ontwikkelingen door. Ze kijken naar andere mogelijke presentaties van de collectie en streven naar laagdrempeligheid om te zorgen dat zoveel mogelijk mensen het museum bezoeken. Natuurlijk is er nog een lange weg te gaan, maar ze maken enorme stappen. Dat moeten we niet onderschatten. Het glas is half vol! Verder werken we aan de incorporering van cultuur in school. Er gaat veel geld naar zowel zogenaamde "zwarte" als "witte" scholen, met als doel kinderen rechtstreeks in aanraking te brengen met cultuur. Wij kunnen ouders niet dwingen om hun kinderen mee te nemen naar het Stedelijk Museum. Maar via school kun je dat wel stimuleren.'

Leerdam: 'Vaak zijn ook hun ouders nog nooit in een museum geweest.'

Van der Laan: 'Behalve schoolkinderen trekken cultureel diverse tentoonstellingen ook veel volwassenen. Dat zag je in het Tropenmuseum bij de Iran-tentoonstelling, maar ook bij de Rijksmuseum-tentoonstelling **De ambassadeur, de sultan en de kunstenaar: op audiëntie in Istanbul**. Het Rijksmuseum heeft nog nooit zoveel Turkse bezoekers gehad. Waaronder veel mensen die al twee, drie decennia in Amsterdam wonen, maar die nog nooit in het Rijksmuseum waren geweest.'

Is dat de beste route? Met een tentoonstelling een grote toename van bezoekers uit bijvoorbeeld islamitische landen creëren, die daarna weer wegblijven?

Van der Laan: 'Datzelfde geldt voor elke andere Nederlander en heeft niets te maken met culturele diversiteit. Op een tentoonstelling met zeventiende-eeuws serviesgoed komt ook een hausse van mensen af die daarna vijf jaar lang niet meer in het museum te vinden zijn. Er is geen museum, collectie of formule die voor alle groepen geschikt is. Het pleit voor variatie: een cyclus van tijdelijke tentoonstellingen voor specifieke groepen met daarnaast de permanente tentoonstelling die het verhaal van het museum integraal vertelt. Niet ieder museum hoeft de gehele Nederlandse bevolking aan te spreken. Het totale museale veld in Nederland moet uiteindelijk alle groepen bedienen. Daarnaast vind ik niet dat iedereen naar het museum moét. Als je er niet van houdt, houd je er niet van. Zolang dat maar een bewuste keuze is. Er is nog steeds een grote groep die nooit op eigen initiatief een museum bezoekt, omdat die déinkt daar niet van te houden. Dat vind ik jammer.'

Denkt u dat het grote publiek het cultuurbeleid begrijpt, bijvoorbeeld hoe het geld voor kunst verdeeld wordt?

Leerdam: 'Er gebeurt veel, maar het moet beter gemarket worden. Het imago van erfgoed is heel statisch. Er heerst nu wantrouwen, dat wordt gevoed door het politieke klimaat. Mensen snappen niet dat een schilderij van Jan Steen voor 13,5 miljoen euro wordt aangekocht, terwijl zij geen geld krijgen voor een groot gospelfestival. Ik krijg daar in een middag 85 mails over. Misschien hadden we beter moeten onderhandelen zodat het doek niet zoveel had gekost?'

Van der Laan: 'Om het geheel in perspectief te zetten: het doek is door middel van een aankoopfonds verworven. Wij hebben daar 3,5 miljoen aan bijgedragen, inclusief één miljoen euro van de Mondriaan Stichting. Daarnaast heeft nog een groot aantal andere fondsen bijgedragen. Het komt niet zo vaak voor dat we dit doen. Uit verschillende fondsen zijn ook stukken aangekocht die veel meer betekenis hebben voor erfgoed van minderheden.'

Leerdam: 'Ik snap het wel. Maar mensen ervaren het heel anders. Ik ben blij dat het stuk van Jan Steen er is, maar de marketing is niet overgekomen. Kunst en cultuur gaat niet alleen om voorwerpen, maar ook om beeld, dynamiek en het in contact brengen van mensen uit verschillende culturen. Dat zou meer nadruk moeten krijgen in de manier waarop een museum zich manifesteert. Hoe maken we duidelijk dat dat schilderij iets is van ons allemaal?'

Bart Krieger is kunsthistoricus en werkt als project-medewerker bij Interculturele Programma's van de Museumvereniging;

Laurien Saraber is adviseur en onderzoeker op het terrein van culturele diversiteit en podiumkunsten.

Het museum on line

De onverzamelde collectie van het virtueel museum

Sinds tien jaar geleden het WebLouvre zijn virtuele poorten opende, is het aantal virtuele musea in hoog tempo gegroeid. Ondanks heel wat kinderziekten zullen ze hun eigen plaats in de museumwereld verwerven.

Het oudste virtuele museum on line is het WebLouvre, dat in maart 1994 werd gesticht door de hobbyist Nicholas Pioch. Internet leek hem het medium bij uitstek om de belangstelling voor kunst te bedienen. Stel dat het complete Louvre on line kwam, wat een schat aan informatie zou er dan niet beschikbaar zijn! Dus begon hij beroemde collecties in te scannen, of althans de reproducties daarvan, op het nog prille web te plaatsen en te voorzien van enige uitleg. Dat leverde meteen veel succes op; in datzelfde jaar al werd hem op de eerste WWW-conferentie in Genève een **Best of the Web**-prijs toegekend. De prestatie was dan ook niet gering. In amper een jaar tijd werd het WebLouvre door een miljoen mensen bekeken. En dat op een moment dat het web nog even schaars bevolkt was als zeg het noordwesten van Canada.

Tegelijkertijd begonnen ook de problemen. Het echte Louvre-museum was minder content met het initiatief en gelastte dat Pioch de naam Louvre schrapte. Bovendien werd hij beschuldigd van auteursrechtsschending. Veel van zijn reproducties bleken ingescande ansichtkaarten waarop auteursrecht rustte. Pioch gaf echter niet op. Hij doopte de site om tot Webmuseum, de benaming die het tot op de dag van vandaag heeft, en verdiepte zich in de juridische materie om verdere problemen te voorkomen.

Nu, tien jaar later, heeft het Webmuseum onbedoeld een geheel andere functie gekregen. Weliswaar zijn er nog steeds werken te zien, maar de site geeft vooral een beeld van internet zoals dat er aan het einde van de vorige eeuw uitzag. Het meldt bijvoorbeeld enthousiast dat het zeven dagen per week en 24 uur per dag geopend is – toen nog een opmerkelijk aspect van internet. Tevens merkt Pioch op dat hij niet wil concurreren met boek of cd-rom. 'Een internettentoonstelling kan nooit de kwaliteit van een boek halen, noch zal die gezien de snelheidsbeperkingen van internet zo gemakkelijk beschikbaar zijn als een cd-rom', staat er nog steeds op de site. Het is een monument dat eraan herinnert hoe moeilijk het is om vooruit te